

I Arbetareföreningen och bland socialdemokrater.

bemärkt vanligtvis af de högre klasserna, framlefde arbetsklassen sitt lif i gamla Stockholm. Han hade sina skrän och ämbetshus, gesällskap och härbärgen, men alt detta hölls inom lykta dörrar och kom sällan eller aldrig i beröring med det öfriga samhället. Lika instängdt var ock kroppsarbetarens enskilda lif. Det var endast stormännen inom skråen, åldermän och bisittare, som någon gång läto tala om sig. Om alla de öfriga var det tyst, och slägte efter slägte gjorde sitt arbete i stillhet, fick en knapp arbetslön, kämpade mot fattigdomen, teg och led eller sökte sin tröst i glaset. De små arbetsgifvarne, skråmästarne, hade det föga bättre än deras gesäller och lärlingar, men, äfven om mästarsens tarfliga middagsbord var gemensamt för dem alla, så var likväl ett djupt svalg mellan borgaren och gesällen, och den senare hade ingenting att säga i samhället. Hans kritik af det »bestående» stannade på härbärgen eller krogen.

Närmast efter näringsfrihetens införande på 1840-talet började förhållandena undergå väsentlig förändring. Redan före franska februarirevolutionen rörde arbetarne på sig och fordrade delaktighet i samhällsrättigheter, och närmast efter revolutionen vardt rörelsen ännu större.

Bildningscirkeln hade stiftats 1845 och vardt af icke ringa betydelse för arbetsklassens lyftning åt minstone genom förädlande tidsfördrif. Men snart

nöjde man sig icke med hvad denna »cirkel» hade att bjuda. Arbetarne ville vinna något äfven på det politiska området, och i den syftningen uppstod i Stockholm en arbetareförening som drog icke så litet folk från bildningscirkeln, men innan 1850-talets slut voro så väl det ena som det andra af dessa sällskap endast minnen af den rörelse som uppstått öfver alt hos arbetsklassen. En ny arbetareförening, bildad i slutet af 1850-talet, vardt ej heller långlifvad.

Det var nästan endast sjuk- och begravningskassor som bildades före 1860, men dessa hade i allmänhet arbetare till grundläggare och förvaltare, under det de nyss nämnda föreningarna leddes af andra personer, i synnerhet tidningsmän och andra skriftställare. Kassorna gälde icke annat än inbördes ekonomiskt bistånd, och man tycktes tämligen allmänt antaga, att arbetareföreningar med andra syftsmål aldrig skulle i Stockholm få något varaktigt bestånd.

På andra ställen i riket tycktes de dock trifvas, och så väl Göteborg som Norrköping hade arbetareföreningar med mera allmänt ändamål. Under den skandinaviska utställningen i Stockholm 1866 besöktes hufvudstaden af åtskilliga medlemmar af Norrköpings arbetareförening, hvilka af sällskapet E. & F. (»Enighet och frihet») inbjödos till ett samkväm å Djurgården. E. & F. hade bildats redan 1855 af en då inom arbetareklassen mycket bekant person, landtmäteri-auskultanten och tidningsmannen T. Bolin, samt skraddaren och tidningsmannen J. E. Söderstedt och hade visserligen till hufvudmål sjuk- och begravningshjälp, men också sträfvande efter borgerlig frihet, hvarför sällskapet sysselsatte sig med politiska och sociala frågor. Det utgjorde dock aldrig någon föreningslänk mellan något större antal arbetare. Men under samkvämet på Djurgården stadgades hos smedarbetaren H. Hagerman, vice ordförande i E. & F., och typografen P. G. Pettersson, sällskapets sekreterare, beslutet att söka bilda en ny arbetareförening i Stockholm.

Ej långt därefter, den 19 augusti 1866, samlades sjutton personer i Hagermans bostad å Kungsholmen och upprättade ett sällskap som snart antog namnet *Stockholms Arbetareförening*. Föreningen gick stillsamt till väga, och allmänheten tycktes knappt ana hennes tillvaro, men småningom började man dock tala om den nya föreningen, fastän icke med synnerligt förtroende, och föreningen sökte alt mera utvidga sin verksamhet, kanske till och med på alt för många områden. Stockholms arbetareförening har, kan man säga, ingripit i hufvudstadens kroppsarbeters alla förhållanden, men först och främst har hon sökt åstadkomma ett fast samband mellan arbetare af alla yrken. Den första uppsättningen bestod helt och hållet af kroppsarbetare, och dessa ha ock framgent utgjort själfva kärnan och det vida öfvervägande flertalet af medlemmar. Men föreningen har bland sina ledamöter räknat äfven fabrikanter och handtverksmästare, vetenskapsmän, skriftställare, köpmän samt civile och militäre tjänstemän. Det är ett sällskap af olika samhällslager, men där alla ha lika rätt och skulle således åt minstone närma sig det ideal af samband mellan olika klasser som hvarje vän af framåtskridande så gärna vill se förverkligadt, dock tyckes det ännu vara tämligen långt dit. Arbetare-

föreningen har icke bragt den sociala jämlikhetsfrågan mycket framåt. Hon har dock åt minstone inom arbetsklassen gjort den kvinnliga ledamoten likberättigad med den manlige, och inträde i föreningen står öppet för hvarje välfräjdad man och kvinna.

Bland de praktiska medlen till främjande af föreningens syftemål angafs redan för tjugu år sedan också en *handelsrörelse* för att bereda lättnad i lefnadskostnaderna för arbetare samt en *spar- och lånekassa*. Försöket med den först nämnda misslyckades. Tanken på den senare ledde till förslag om en *folklånebank*, men förverkligades endast i en *pantlånerörelse* som förenades med sjuk- och begravningsfonden, hvilken rörelse dock snart upphörde, hvaremot nämnda fond fortfarande utöfvar sin verksamhet.

I föreningens början utgjorde hon ett ganska starkt sammanhållningsmedel mellan arbetarne, och hvarje söndagsafton samt äfven någon gång i veckan samlades ledamöterna nästan mangrant, kan man säga, i föreningslokalen vid Mäster Samuelsgatan och underhöll sig med läsning och samspråk, men ju mera ledamöternas antal tillväxte, dess mera förlorade sammankomsterna i inre förtrolighet, och man måste vara betänkt på förströelser som kunde tillfredsställa den stora mängden.

Boksamling hade föreningen fått redan tidigt. Närmare upplysningar därom lemnas här ofvan, kap. XVIII, liksom i kap. XX talas om arbetareföreningens föreläsningar, hvilka började redan under föreningens första år. På hösten 1867 bildades en särskild sångkör af både mans- och kvinnoröster, och 1871 antogs en egen musikkår, hvarför föreningen kunnat anordna musikaliska soaréer. Men den stannade ej vid sådana förströelser. Under det första årtiondet af föreningens tillvaro hade hon äfven en teaterafdelning hvilken gaf sceniska föreställningar. Dessa upphörde dock innan åttiotalets början.

År 1872 bildades en »diskussionsskola» som hade sammankomster en eller ett par gånger i månaden, hvarvid alla möjliga ämnen dryftades och intresset för allmänna frågor väcktes och underhölls. Under åtskilliga år på 1870-talet lemnades åt föreningens medlemmar kostnadsfri undervisning i skönskrifning, aritmetik, bokföring och svenska språket, men undervisningen upphörde sedermera. Likaledes var förhållandet med de gymnastiska öfningar till hvilka gymnastiska centralinstitutets lokaler kostnadsfritt upplätos och som lika kostnadsfritt leddes af d. v. löjtnant Balck, men afstannade genom föreningsmedlemmarnes bristande intresse.

För främjande af svensk slöjd och handverksskicklighet har arbetareföreningen gjort flera bemödanden, och det var äfven denna förening som gaf upphof åt arbetarebostadsföreningarna, enär de första

egentliga bostadsföreningarna i Stockholm bildades af ett antal af föreningens ledamöter.

Arbetareföreningen, som i allmänhet hållet sig fri från socialistiska funderingar och ej håller inom sig velat bilda understöds- och nödhjälpskassor, har dock upprättat en *tio-öres-afdelning* hvars syftemål är att genom månatlig inbetalning af 10 öre samla medel för beklädning af fattiga barn och har hvarje år vid jultiden lemnat kläder åt ett icke ringa antal sådana. Desslikes har föreningen en *sjuk- och begravningsfond*, och denna bidrog strax efter sitt bildande i väsentlig mån till föreningens uppblomstring.

Under 1888 betalades 1,836 veckors sjukhjälp efter 8 kr. i veckan, således 14,688 kr. samt 34 stycken begravningshjälp efter 100 kr. eller 3,400 kr. Grundfonden var vid slutet af det året 11,676 kr. och rörliga fonden 7,659 kr. På de tjugu år som fonden varit i verksamhet hade då utbetalts 428,920 kr. i sjuk- och begravningshjälp samt omkostnader.

Ett bland arbetareföreningens förnämsta syften var att medverka till laglig och medborgerlig frihet, och hon har därför alltid uttalat sig för utsträckning af politisk och kommunal rösträtt samt till och med att rösträtt vid val till Andra kammaren måtte, med vanliga undantag, tillerkännas hvarje svensk medborgare som fyllt 21 år. På senare tider har dock ett icke obetydligt antal af föreningens medlemmar anslutit sig till »400 kronors-strecket». I många andra allmänna frågor har arbetareföreningen inlagt sitt ord, och bland dem nykterhetsfrågan, men någon egentlig agitatorisk verksamhet har föreningen dock icke utvecklats, och den farhåga som hos andra samhällsklasser uppstått, i synnerhet under föreningens första år, att hon skulle visa demagogisk natur har alldeles icke besannat sig. Hon har tvärt om från mera radikala delar i samhället skylts för att vara alldeles för undfallande för de maktegande, och det motstånd som under 1880-talet uppstått mot föreningen har i synnerhet grundat sig på denna beskyllning.

Redan från första början var arbetareföreningen betänkt på att skaffa sig ett eget hus, och samtidigt med föreningens stadgar uppgjordes också ordning för föreningens »husköpsaktiebolag», som snart förbyttes till en »husköpsafdelning» inom föreningen. Men med bidragen gick det ganska trögt, och nämnda afdelning upplöstes redan i medlet af 1870-talet. Samtidigt inköptes dock en tomt vid öfre delen af Malmskilnadsgatan och efter många öfverläggningar, beslut och motbeslut lades 1880 grunden till en föreningsbyggnad hvilken gjordes färdig på ett par år och invigdes den 29 oktober 1882.

Sedan föreningen fick sitt hus, ha där firats flera fester, bland

hvilka föreningens vinterhögtidsdag varit hvarje år en kär anledning till ett gladt samkväm. Det fins kanske ännu en och annan stockholmare af de högre samhällsklasserna som inbillar sig, att en arbetarefest måste utmärka sig för plägseder som ej träffas i öfriga sällskapskretsar samt att man där kan göra alldeles egendomliga iakttagelser. Detta är dock misstag. En högtidsdag i arbetareföreningen skiljer sig icke synnerligen mycket från en sådan dag i hvilket sällskap som helst. Om också fruntimmernas dräkter icke äro så dyrbara, kunna de likväl vara ganska smakfulla, och arbetarens hustru och döttrar kunna ju ej blott vara lika vackra, utan äfven lika älskvärda

Arbetareföreningens hus.

som den fina verdens damer, skulle de förra också visa det på ett något annorlunda sätt, ofta på ett mera blygt och tillbakadraget. Dansen går med lif och lust, och om balkonversationen icke är kvickare, är den ej heller innehållslösare än på andra baler.

Omkring 300 personer bruka bevista en sådan fest hvilken vanligtvis ej börjar förr än klockan mellan nio och tio på aftonen och fortgår till fram på morgonen. Åtskilliga personer utom föreningen äro inbjudna. Man samlas i stora salen som då är prydd med vapensköldar och flaggor och där föreningens banér ej saknas. Föreningens musikkår utför en festmarsch, hvarefter ordföranden uppträder i talarestolen och håller ett hälsningstal. Därpå afsjunges en sång, och sedan den slutats, läser sekreteraren upp årsberättelsen, hvarefter åter gifves både instrumental- och vokalmusik samt någon af föreningen kanske föredrager ett deklamationsnummer.

Någon gemensam aftonmåltid intages icke, och föreningen samlas

icke kring några bålar, men det händer, att föreningens styrelse jämte de inbjudne i ett särskildt rum intaga förfriskningar hvarvid ordföranden föreslår en skål för gästerne. Någon af dessa svarar naturligtvis på skålen, och det har händt, att det varit polismästaren som åtagit sig detta och begagnat tillfället att tacka föreningen för det kloka, lugna och sansade sätt hvarpå hon uppträdt i så väl yttre som inre afseende. Så ropar talaren ett lefve för föreningen, och så hurrar man. Sedermera hånas föreningen af sina motståndare för att hon visar sig artig mot myndigheterna och bemötes artigt tillbaka. Föreningen är naturligtvis en förrädare mot folkets sak, heter det, och förtjänar ej mera arbetarnes förtroende. Men det hindrar icke, att föreningen dansar och har roligt.

Arbetareföreningen har alltid haft motståndare, först och främst inom de högre klasserna, där man fruktar för kroppsarbetarens självständiga uppträdande samt finner dels onödigt, dels skadligt, att han söker skaffa sig någon bildning; men motstånd har visat sig också bland arbetarne själfve och i synnerhet hos personer som önskat vara deras ledare. Dessa ha ofta sökt göra föreningens sträfvanden misstänkta och bland annat klagat öfver att hon icke nog verksamt ingripit i politiska frågor samt fram för allt nöjt sig att yrka mindre genomgripande förändringar, då vida kraftigare medel borde ha föredragits. Sådana anklagelser ha under senare hälften af 1880-talet förnummits allt starkare och orsakat att arbetareföreningen nu mera icke har samma betydelse som vid årtiondets början.

Under det den såsom mångårig riksdagsman för Stockholm i Andra kammaren och fortfarande såsom stadsfullmäktig kände och aktade smeden, nu mera fabrikören H. Hagerman var föreningens ordförande och under tolf år vakade öfver denna sin skapelses hälsa och lif, växte ledamotsantalet oupphörligt och uppgick slutligen till bort åt 5,000. Sin betydande utveckling hade föreningen i väsentlig mån sjuk- och begravningshjälpsfonden att tacka, men en sådan fond finner man nu mera ej tillräcklig för arbetarens välbefinnande. Han skall ej vänta på sjukdom och död för att han och hans efterlevande familj må erhålla någon lindring i de dagliga bekymren. Arbetareföreningen gör icke hvad den borde göra, heter det bland arbetarne, för att få något inflytande på de politiska frågornas afgörande

H. Hagerman.

och den gör ej heller tillräckligt för att förbättra arbetarnes ekonomiska ställning.

Under trycket af dessa anklagelser har föreningen gått betydligt till baka i afseende på ledamotsantal. Då detta i medlet af 1870-talet visade ofvan nämnda höga siffra, var vid slutet af 1888 antalet 1,719. I ledamotsafgifter erlades sist nämnda år 3,593 kr., men med hyresafkastningen m. m. steg inkomsterna till något öfver 27,000 kr. För de af arbetarne så föga besökta föreläsningarna uppbär föreningen bidrag af Stockholms stad på 3,000 kr. och af staten 1,500, men då det i och för sig ganska måttliga arvudet till föreläsarne uppgick till nära 3,000 kr. och föreningen anser sig böra beräkna hyra för lokalen med gas efter 25 kr. hvarje gång, så gör föreningen på dessa föreläsningar en förlust af 1,423 kr. Föreningens hus är upptaget till ett värde af 210,000 kr., och hennes kapitalbehållning upptages till 94,636 kr.

Arbetareföreningens ordförande ha varit ofvan nämnde H. Hagerman, konstförvandten J. A. Hallberg; smeden och husegaren, riksdagsmannen G. Eriksson, typografen S. Linge, målaremästaren J. Håkansson och 1889 åter G. Eriksson.

* * *

En vårafton 1883 satt man i arbetareföreningen och talade om nykterhetssaken och arbetarnes ekonomiska ställning. Det var ej första gången som nykterhetssaken behandlades. Vid flere tillfällen har föreningen uttalat sig för en förnuftig och praktisk nykterhetsrörelse, men också förkastat alla tvångsåtgärder i det afseendet samt till och med ogillat, att den som på gatan påträffas öfverlastad fängslas och bötfälles. Men ofvan nämnda afton gick man längre. Man tillsatte en komité af femton arbetare ur olika yrken som skulle föreslå åtgärder mot missbruket af spritdrycker och därjemte uppgöra plan till bildande af *konsumtionsföreningar*.

Detta var början till den »ringrörelse» af hvilken arbetarne och många af deras vänner väntat sig en hel omhvälfning i de fattigare klassernas lefnadsförhållanden. Konsumtionskrediten skulle helt och hållet afskaffas. Man skulle endast köpa kontant och använda alla medel för att nedtvinga lefnadskostnaderna. Förverkligandet af sådana planer fordrade penningar, och dem erbjöd hr L. O. Smith, en af årtiondets mest verksamme affärsmän, men han ville öfvertaga ledningen af hela verksamheten hvilken i sin början tycktes icke så mycket gå ut på att minska förbrukningen af starka drycker som att öfverflytta försäljningen från utskänkingsbolagets försäljningsställen till dess medtäflares. Emellertid vann rörelsen i sin helhet stort deltagande bland arbetarne, och i »Arbetarnes ring» inskrefvos omkring 19,000 personer. Dessa indelades i tjuguringar med hvar sin styrelse af fem personer, af hvilka en utsågs af hvarje ring att företräda denna

i en centralstyrelse som från oktober 1883 träffade aftal med åtskilliga bodhandlande i olika stadsdelar att till ringens ledamöter lemna lifsförnödenheter till nedsatt pris.

Många arbetare trodde otvifvelaktigt sig nu ha funnit lösningen af den »sociala frågan», och ansträngningarna för att uppnå ett lyckligt mål voro båda uppriktiga och kraftiga, men så stora svårigheter uppstodo, att alt sammans snart gick öfver ända. Då arbetareringens förläggare ansåg sig icke längre böra lemna något understöd, upprättade centralstyrelsen en egen affär och öppnade två handelsbodar, en på Norr och en på Söder, men innan utgången af 1884 var det slut med hela den verksamheten.

Då bildades »Aktiebolaget arbetarnes ring» med ett aktiekapital af 100,000 kr. i serien A. som tecknades helt och hållet af L. O. Smith och inbetalades dels kontant, dels med ett till 50,000 kr. uppskattadt ångkök som han öppnat på Kungsholmen. Serien B. bestod af aktier å 5 kr. som tecknades af arbetare, delade i tre grupper efter olika stadsdelar. Hvarje grupp hade sin handelsbod, och varorna togos från bolagets hufvudupplag.

Vid bildandet af *aktiebolaget* »Arbetarnes ring» stod *sällskapet* med samma namn dock kvar. Det hade 1883 fått af byggmästaren C. E. Westin en donation på 10,000 kr. såsom grundplåt för en pensionskassa för ålderstigne arbetare. Stadgarne för denna kassa antogos i slutet af 1886, och därmed ombildades det äldre *sällskapet* till »Pensionskassan arbetarnes ring».

Redan våren 1886 upplöstes aktiebolaget, och de tre grupperna ombildades till själfständiga bolag som icke hade något gemensamt med »ringen». Af hela den stora ringrörelsen, hvilken en tid så lifligt intresserade Stockholms arbetare och alla som känna deltagande för hvarje försök till en praktisk lösning af »arbetarefrågan», fans således ingenting annat kvar än en helt vanlig pensionskassa samt den 1883 grundade *Arbetareringens bank*, hvilken visserligen hade till ursprunglig uppgift att bidraga till nedsättande af kostnaden för arbetarnes lifsförnödenheter, däriigenom att hvarje aktieegare i banken berättigades till rabatt på de varor som köptes i de af banken förhyrda handelsbodar, men som nu mera icke är annat än en vanlig bank, hvilken diskonterar och lemna lån åt hvilken som helst, när banken anser honom vederhäftig. Det enda hvarigenom denna bank skiljer sig från öfriga bankinrättningar i Stockholm är att den har en *pantlåneafdelning*, med två lånekontor, som dock väl kommer hvilken behöfvande som helst till gagn, blott antaglig pant erbjudes.

Arbetarnes sammanslutning leder icke till något mål, om den icke sker i uteslutande kristlig anda — heter det från de troende i samhället. Därför upprättades *Kristna arbetareföreningen*, hvilken tänkt köpa en tomt och uppföra ett arbetarehotell. Frågan har lifligt dryftats inom föreningen, och bland annat har föreslagits, att föreningen skulle med de samlade medlen gå i kompaniskap med kristna ynglingaföreningen, hvilken också tänkt på att upprätta ett arbetarehotell, men frågan tyckes ännu ej vara afgjord.

Kristna arbetareföreningen uträttar icke mer än gamla Arbetareföreningen, säger ett annat parti som uppträdt och vunnit utbredning under 1880-talet. Inga föreningar af det slaget kunna hjälpa arbetarne, lika litet som samhället kan ha någon nytta af den offentliga fattigvården och den enskilda barmhärtigheten. Alt detta måste afskaffas. Den skyddslagstiftning på hvilken man bjudit den svenske arbetaren är ej häller annat än ett svek, hvarmed de egendomsbesittande klasserna försöka öfvertyga arbetarne om sina välvilliga tänkesätt och besvärja proletariatets växande missnöje.

Det är hvad *socialisterna* säga. Låt oss en sommarsöndag gå ut och höra på dem i naturens sköte! De samlas t. ex. vid Ladugårdslands tull. Den ena röda fanan efter den andra vecklas ut. Det är fackföreningarnes fanor. Man pratar och glammar och ser visst icke grym ut. De som samla sig kring fanorna äro alla välklädda män och kvinnor. Barnen följa också med. Det hela ger en glad och treflig anblick. Det är ett hyggligt lustparti, upplifvande och lockande.

Så sätter man sig i gång med fanor och musik i spetsen, svänger in på Ladugårdsgärdet, men följer stadens gränslinie. Inom den linien vågar man sig icke. Det har polisen förbjudit. Öfver det förbudet gör man sig lustig i de täta leden, och man skämtar öfver den välfödde kommissarien som marscherar i främsta ledet, liksom vore han en af anförarne, men man förolämpar honom icke. Han kan gå ganska trygg bland dessa fiender till det närvarande samhället, äfven om han icke hade i sitt granskap en och annan polis-konstapel. Här och där sticker en pickelhufva upp, och så synas kanske äfven ett par polismän till häst. Någon *stor* polisstyrka ser man dock ej till.

Tramp, tramp! Det är arbetarebataljonerna som gå anständigt framåt i landsvägsdammet i det glada solljuset. Snart lemna de Vallhallavägen och svänga upp i skogsbacken mellan Sofiahemmet och Rimbobanans station.

Här är Lill-Jans! Hit gingo deras fäder — icke *deras* kanske, ty flertalet af dessa arbetare är icke »barnfödt» i Stockholm, men

våra, vi äkta stockholmares, och då dracks färsköl och åts våfflor mellan att man sprang sista paret ut eller sjöng en stump till gitarren, till citran för ännu längre sedan. Det var en stilla idyll i gröngräset på andra sidan Tyskbagarebärgen. Det var gamla Stockholms söndagsnöje, långt från stadens trånga gator. Nu ser det annorlunda ut här. Nu gå breda stadsgator ända hit ut i skogsbrynet. Nu brusar lokomotivet strax bredvid. Nu ligga här kaserner och sjukhem. De gamla bärgen äro åtminstone på denna plats jämnade med jorden. Färsköl känner man ej till. Gitarren är försvunnen. Men nog händer det, att man springer sista paret ut, att man dukar upp matsäcken mellan polisens hästar och den rödklädda talarestolen, och att folklivet yttrar sig i gladt mellanspel mellan ett tal af Branting och ett af Palm. Folkmötena vid Lill-Jans, d. v. s. där Lill-Jans små kojor fordom stodo, kunna vara lika muntra nu som för femtio och hundra år sedan, fastän de nu äro »organiserade» och fordom voro fria yttringar endast af stockholmarens behof att andas frisk luft och få sig en munter dag.

Hj. Branting.

I en halfkrets framför talarestolen planteras de röda fanorna. Mötesanordnarna samlas närmast tribunen. Snart ses en af ledarne stiga upp i denna och göra något meddelande. Deltagarne slå sig ned i skogen eller skocka sig bredvid fanorna. Man tyckes icke så noga gifva akt på talaren. Han försvinner ur tribunen och efterträdes snart af en annan. Det går ett sorl genom massorna. Man ser ett ungdomligt öppet ansigte.

»Branting, Branting!» höres öfver alt. Talaren upphäfver sin röst, en klar och stark stämma med ett ganska behagligt uttryck, ett flärdlöst, i formen godt föredrag, utan synnerlig skärpa och ingenting som fanatiserar hopen, men söker öfvertyga. Fanatismen gömmas till dess talaren får pennan i hand. I talarestolen är Hjalmar Branting, liksom i umgängeslivet, vanligtvis måttfull, till och med blygsam. Men han förstår att fängsla uppmärksamheten och har, kan man säga, åhörarne i sin hand. Han är den bildade mannen, i kunskaper och förmåga öfverträffande dem som höra på honom, och han förstår att använda denna öfverlägsenhet.

Hans tal afbrytes ofta af bifallsrop, och då han slutat, genljuder skogen af partianhängarnes högljudda belåtenhet, hvilken nog också

tränger öfver balkongerna in i de fina våningarna vid Valhallavägen och Engelbrektsgatan.

Hvad har han då sagt? Han har talat om det som kallas århundradets stora, frigörande tanke, om den förtrampade arbetarklassens evangelium, socialismen, eller kanske behandlat något mycket mera praktiskt ämne, t. ex. rösträttsfrågan eller den normala arbetsdagen o. s. v. Han talar öfver hvilket ämne som helst med samma talang.

Men när han under det starka bifallsdånet lemnat talarestolen, synes där en annan af ledarne, en ytterst liflig man med kvicka, spelande ögon i det skäggomkransade ansigtet. Så snart samligen fått sigte på honom, höras belåtna uttryck. Man ser mycket nöjd ut och väntar sig otvifvelaktigt något roligt.

Han i talarestolen är August Palm, den svenska socialismens rolighetsminister, men såsom sådan mycket användbar för partiets syften. Socialisterne höra med aktning på Branting, den egentlige anföraren, som talar så allvarliga ord, men med riktig förtjusning på Palm som berättar så lustiga historier och drifver så obarmhärtigt med hela det gamla samhället, kanske mest med polisen. Skrattsalvorna följa tätt på hvarandra, under det Palm står i talarestolen.

Sedan komma åtskillige andre talare, mindre allvarlige och formfulländade än Branting och icke på långt när så rolige som Palm, men kanske så mycket lifligare och mera lidelsefulle.

Är mötet sammankalladt för något visst ändamål, hvilket vanligtvis är fallet, äfven om det ändamålet skulle vara något sökt, fattas alltid en »resolution», hvilket i de flesta fall går till på ett ej håller vid andra sammankomster och folkmöten obrukligt sätt, att förslag till beslut uppsättes af ett par bland ledarne och utan vidare omständigheter bifalles af mötet, hvars allra flesta deltagare kanske knapt fattat innehållet, när det i hast upplästs. Sedermera heter det dock, att beslutet fattats af så och så många tusen personer.

Huru många personer egentligen deltaga i socialistmötena vid Lill-Jans är svårt att uppgifva. Att antalet af närvarande stundom uppgår till flere tusen är obestridligt, men huru vida alla äro socialister, torde vara ovisst. Mer eller mindre socialistisk anstrykning har hela kroppsarbetarklassen i Stockholm i senare delen af 1880-talet, d. v. s. att den lider af det tryck som onekligen hvilat på arbetaren, längtar efter att frigöra sig och har några vanligtvis mycket orediga föreställningar om huru en sådan frigörelse skall kunna ske. Men därifrån och till svärjande af socialismens fana är steget ofta ganska stort. Visst är, att en icke obetydlig del af dem som infinna sig vid Lill-Jans en sommarsöndag gått dit för att förströ sig under hvilodagen, och folkklivet i skogen vittnar icke om annat än begär

Socialistmöte vid Lill-Jans.
Originalteckning af V. Andrén.

att roa sig. I det programmet ingår otvifvelaktigt också åstundan att höra »mäster Palm».

Under den oblida årstiden hållas socialistisammankomsterna nu mera i n:o 12 Tunnelgatan, i Murarefackföreningens lokal, en föga rymlig och ytterst enkel sal. Där kan man få höra hr Brantings eleganta föredrag, hr Palms komiska framställningar, hr Sterkys historiska skildring, t. ex. af pariskommunen 1871, tillämpande en högst egendomlig historisk metod, hr Janheks våldsamma utfall mot det nu varande samhället m. m. och man kan få se ett par hundra mycket stillsamma, ordentligt klädda och i sitt uppförande högst aktningvärda arbetare med kvinnor och barn hvilka andäktigt lyssna till hvad som förkunnas från talarestolen. Mellan föredragen låter sångföreningen ofta höra sig. Om man undantager ett och annat våldsamt utbrott, så tillgår allt fogligt och städat.

Hela den *socialistiska* rörelsen i Stockholm, liksom för öfrigt på andra ställen i Sverige, är hit inflyttad från utlandet, men har nog tillräcklig grund äfven utan all främmande inverkan. Det är en del, och den mest betydande delen, af de sträfvanden som i synnerhet under 1880-talet pågått inom alla lands arbetsklass för att uppnå en förbättrad ekonomisk ställning. *Ringrörelsen* var en annan del af denna sträfvand. *Strejkerna* höra äfven dit, om också mera tillfälliga. *Fackföreningarna* äro därmed på det närmaste förbundna.

Redan i början af årtiondet gåfvo några stora arbetsinställningar fart åt socialistiska sträfvanden. Sommaren 1881 instälde största delen af stensprängare grundläggare, jordschaktare, murare och andra utarbetare sina arbeten och höllo möten vid Lill-Jans. Den strejken upphörde visserligen rätt snart, men verkningarna voro betydelsefulla för hela arbetarörelsen, ty under de då hållna mötena gafs det egentliga uppslaget till fackföreningarna.

Nästan samtidigt hade också utbrutit strejk bland trävaruarbetarne, och den vardt af längre varaktighet. På ett talrikt besökt möte vid Lill-Jans tillsattes en strejk-komité hvilken öfvertog ledningen och gaf sitt till- eller afstyrkande af de strejkandes alla fordringar. Dessa gingo hufvudsakligen ut på en normal arbetstid af 10 timmar för dag eller 60 i veckan, 50 proc. förhöjning å aflönning för allt öfvertidsarbete samt 20 proc. förhöjning för så väl timm- som styckarbete.

Denna arbetsinställning fortfor ända till oktober samma år. Några hade vunnit på den, andra icke, men den kostade arbetarne ganska stora summor. I strejkkassan hade influtit omkring 6,000 kr. som i det närmaste förbrukades. Sedermera ha under årtiondet flere olika strejker förekommit, men det var dessa första som voro af största betydelsen. Bland de lyckligaste voro skräddararbetarnes 1883 och plåtslagarbetarnes 1884.

Stockholmsstrejkerna ha varit af ganska fredlig beskaffenhet och de strejkande ha iakttagit ett godt uppförande. Med undantag af strejken 1881 af utarbetarne, har något försök att med våld förmå till deltagande ej förekommit.

Redan vid de första strejkerna ha arbetarne trott sig komma till insigt om, att Arbetareföreningen i sådana fall ej vore dem till någon nytta, och det

är i synnerhet från den tiden som nämnda förening förlorat sitt inflytande. Man började i stället förena sig efter yrken eller »fack», och ombud för hvarje yrke skulle ha till uppgift att ordna förhållandet mellan yrkets utöfvare inbördes samt mellan dessa och andra personer. Några »föreningar» bland dem som ega gemensamma intressen funnos visserligen redan förut, såsom bokbinderiarbetareföreningen från 1872, tapetserareföreningen och maskinarbetareföreningen från 1876 samt träarbetareföreningen och ornamentsbildhuggareföreningen från 1880, för att icke tala om typografiska föreningen ända från 1846, men fackföreningar i egentlig mening uppstodo dock först efter strejkerna 1881, och innan årtiondets slut ha de ökat sig så, att de nu omfatta alla yrken.

Fackföreningarna fingo inbördes samsamhang genom en arbetarekomité som förskrifver sig från 1882, men mycket split har rådt mellan de socialistiska och icke-socialistiska elementen inom dessa föreningar, fastän socialismen slutligen tycks ha fått öfverhand.

Den stockholmska socialismen, som kanske borde kallas den stockholmska afdelningen af världssocialismen, torde kunna som sin födelsedag räkna annan dag jul 1881, då skräddaren August Palm uppträdde på ett möte och på sin då mycket dåliga, i Holstein och Danmark bortskämda, men med lustiga vändningar och fyndiga infall späckade sydsvenska vann många arbetare för socialismens sak. Ett möte redan ett par veckor därefter, sammankalladt af flere ansedda arbetare, sökte visserligen bekämpa de nya lärorna och stämplade dem såsom oförenliga med våra förhållanden, men de socialistiska fröna voro utsädda och ha sedan dess skjutit upp i en växtlighet som icke kan förbises, äfven om man ej tror på, att den skall bära frukt.

År 1884 bildades en socialdemokratisk klubb som innan årets slut räknade ett par hundra medlemmar och året därpå antog namn af *Stockholms socialdemokratiska förening*, hvilken fortfarande är den som under de ofvan nämnda partimännens ledning i sig innefattar hela den socialistiska rörelsen i hufvudstaden. Från år 1885 räknar också tidningen *Socialdemokraten* sin tillvaro.

En sanskyldig socialdemokrat är i Stockholm, liksom på öfriga platser, på det rena med, att »själfhjäl»», sådan den framställes af nationalekonomerna, icke är annat än »själfbeträveri». Ingenting annat hjälper, säger han, än att staten öfvertager produktionen och att det närvarande samhället fullkomligt omskapas. Huru detta skall tillgå har han svårare att uppgifva. Det positiva är icke hans starka sida, men i kritiken af det närvarande samhällets brister är han ej sällan ganska träffande, och då kan det vara både nöjsamt och nyttigt att höra honom.

Det tjänar till ingenting att lappa de närvarande förhållandena, förklara våra socialdemokrater, men likväl kunna de arbeta gemensamt med det frisinna partiet för införande af allmän rösträtt. Den skyddslagstiftning man velat bjuda den svenske arbetaren förkasta de däremot. Enligt deras fordringar måste en verksam skyddslagstiftning åtminstone upptaga 8 timmars »maximalarbetsdag» samt en »minimilön» som till det minsta försäkrar en draglig tillvaro åt den som »frambringa alt i samhället». Den måste ock förbjuda alt

natt- och söndagsarbete samt arbete af barn under 14 år, med flere ganska riktiga bestämmelser.

Ämna Stockholms socialister gå våldsamt tillväga? Visst icke, förklara de, utan tvärt om söka förebygga obetänksamma, våldsamma utbrott af folkets missnöje — *men* skulle de styrandes blindhet och egoism frammana den våldsamma revolutionen som förtviflans själfhjälp», är, tillägga de, deras plats gifven och de »redo att göra allt för att åt folket eröfra och bevara så värdefulla frukter som möjligt af striden, på det att deras offer ej må ha skett förgäfves.»

Hvad som icke kan nekas är, att tillståndet i Stockholm mellan arbetsgifvare och arbetstagare ingalunda är så tillfredsställande som kunde önskas. Vår hufvudstad har under 1880-talet i äfven det afseendet utvecklats till en storstad, där patroner och arbetare stå på olika sidor, misstänksamt iakttagande hvarandras rörelser, och felet torde icke uteslutande finnas på endast den ena sidan. Om strejkerna aflupit fredligt, ha de dock kvarlemnats ovilja på båda hållen. Att socialisterna göra allt hvad de förmå för att underblåsa oviljan, är också obestridligt, liksom att fackföreningarna i sina mer eller mindre socialistiska sträfvanden ställa sig i bestämd motsats, ej sällan fiendtlighet, till arbetsgifvarne. Årtiondet har hunnit ganska långt i det afseendet, och det är en märkbar skilnad mellan den stockholmska arbetsklassens fordringar 1880 och 1889. Det är också skilnad, det måste medgifvas, mellan en kroppsarbetares hyfsning i våra dagar och för ett par årtionden sedan, till och med endast för ett tiotal tillbaka, och detta kan gifva arbetarne rätt att öka sina fordringar samt att underhandla med arbetsgifvarne såsom med dem likstälde.